

A honfoglalás és a fehérló-monda „igaz” története

ENGEL PÁL

Nemrég arról elmélkedtem, éppen e folyóirat hasábjain, hogy a történész munkája nagyon gyakran kirakós játékra hasonlít.¹ Persze hiányos, és ezért különlegesen nehéz kirakós-díra. Soha nem ismerjük ugyanis az összeállítandó kép összes darabját, hiszen a múlttól mindig csak töredékes ismereteink lehetnek. Mégis az a feladatunk – mert ebben áll a kutatás lényege –, hogy rekonstruáljuk a képet és elmondjuk, hogy szerintünk mit ábrázol.

Ez nagyon elvontan hangzik így, és azt hiszem, igazán csak azok értik meg, miről van szó, akik maguk is bíbelődtek már efféle feladvánnyal. Szeretném ezért most ezt a játékot – mert annak is lehet tekintenünk – egy példán bemutatni. Egy olyan feladvánnyon, amely nagyon sokakat érdekel, és amelynek megoldásával nagyon sokan kísérleteztek már, de amely mégsem mondható megoldottnak: a magyar honfoglalás eseménytörténetén.

Valamikor a 890-es években történt, hogy a magyar nép áttelepült a Kárpát-medencébe korábbi lakhelyéről, a mai Románia és Ukrajna területéről. Erről szól a rejtvény, ennek az eseménysornak a lefolyásáról, idejéről, mozgatóerőiről akarunk minél többet megtudni.

Mivel elsősorban a történész problémamegoldó-technikájáról szeretnék képet adni a nem szakembernek, írásomnak sem szerkezete, sem formája nem hagyományos, azaz sokban eltér a történettudományi szakkikkekétől. Többek között nem térek ki arra – mert szempontunkból mellékes –, hogy más kutatók miként vélekednek a problémáról, és milyen megoldásra jutottak. Elég legyen annyi: a javasolt megoldás számos lényeges ponton eltér a forgalomban lévőktől.²

A rejtvényfejtésnek azzal kell kezdődnie, hogy ki-tergetjük magunk elé a kirakósdi darabkáit, vagyis a releváns információkat. Számuk nem nagy; mint látni fogjuk, mintegy negyven állításban összegezhetők, amelyek közül több – szerencsénkre – hasonló, vagy azonos tartalmú. Az adatoknak csak egy része vonatkozik közvetlenül a honfoglalásra, más részük közvetve kapcsolódik hozzá, amennyiben a térség 892 és 900 közötti eseményeiről nyújt tájékoztatást.

Informátoraink különböző időkben és három különböző nézőpontból írták le az eseményeket. Azok, akik Bizáncban és a széthullóban lévő frank birodalom országaiban – Itáliában, Németországban – alkottak, részben kortársak voltak, részben néhány évtizeddel az események után éltek. A magyarországi szerzők 150-200 évvel későbbiek náluk, tehát nyilván kevésbé lehettek jól értesültek, de látni fogjuk, nagyon sok hasznos is van abban, amit mondanak. Érdekes volna megismerni a bolgár és a morva nézőpontot, mert Bizánc és a frankok mellett Bulgária és Morávia volt a térség másik két nagyhatalma.

Az alábbiakban felsorolom – elemekre bontva és csak a lényegre emelve ki – a felhasználható híradásokat. Az összesnek a magyar fordítása megtalálható egyetlen kötetben³, zárójelben ennek lapszámait tüntetem fel. A híradásokat megszámoztam, így később könnyebb lesz utalni rájuk.

Bizánci források

1. A *György barát folytatója* című krónika – a kortárs hitelével – azokról az eseményekről tudósít, amelyek a 890-es években Bulgáriában, illetve tőle északra a Kárpátok és az Al-Duna között játszódtak le.

1.1. Simeon bolgár uralkodó megtámadja Bizáncot. (146–147.)

1.2. VI. Leó császár követet küld a bolgárok hátában - a Dunától északra - élő „türkökhöz”, vagyis a magyarokhoz, és segítséget kér tőlük. (147.)

1.3. Egy magyar sereg átkel a Dunán, és legyőzi a bolgárokat. (148.)

1.4. Simeon békét ajánl a császárnak. (148.)

1.5. A tárgyalások alatt a magyarok ellen fordul, és súlyos vereséget mér rájuk. (149.)

Arról nem szól a krónika, hogy a felsorolt események mikor mentek végbe. Közvetlenül előtte II. Antónios, az új konstantinápolyi pátriárka kinevezését említi, amely - mint más forrásból tudható - 893 nyarán történt.

Nem kapcsolatos a honfoglalással, de fontos tudni, hogy Simeont 893-ban - vagyis közvetlenül az itt elbeszéltek előtt - palotaforradalom juttatta a bolgár trónra bátyja, Vladimir helyett. Vladimirt azzal vádolták, hogy a frankokkal rokonszenvez, és a pogányság visszaállítására törekszik.

Magáról a honfoglalásról a krónika nem ad közvetlen információt. Bizáncot a bolgár birodalom elválasztotta a Kárpát-medencétől, ezért az ottani események kiestek a bizánciak látóköréből.

2. *Bíborbanszületett Konstantin császár* a 950 körüli években készítette el *A birodalom kormányzása* című „politológiai” összefoglalását. Ebben is több fontos információt találunk, de nem összefüggően.

2.1. „Ötven évvel ezelőtt” a Volga és az Ural között élő besenyők rátámadtak a „türkökre” (magyarokra), és elűzték őket addigi lakóhelyeikről. Ennek „mind a mai napig ötvenöt esztendeje”. (119.) Az időt illetően, mint látjuk, a szöveg ellentmondásos, de amúgy sem tudjuk, hogy a császár pontosan melyik évben írta. Annyi azért valószínű, hogy a szóban forgó támadás valamikor 895 tájékán zajlott le.

2.2. Az elűzött magyarok fejedelmük, Árpád vezetésével Nagy Morávia földjét foglalták el, és „ma” (950 körül) is ott laknak. (125.)

2.3. A magyarok Leó császár hívására átkeltek a Dunán, legyőzték Simeont, majd hazatértek. (128.)

2.4. Simeon - miután kibékült a császárral, segítségül hívta a besenyőket a magyarok ellen. (128.)

2.5. „És amikor a türkök hadjáratra mentek, a besenyők Simeonnal a türkök ellen jöttek”, családjukat megsemmisítették, „és a földjük őrzésére hagyott türköket gonoszul kiűzték onnét.” (128-129.)

2.6. „A türkök pedig a besenyőktől elűzve... letelepedtek arra a földre, amelyen most laknak.” (129.)

2.7. Belgrádon túl, a magyarok mostani földjén van Nagy Morávia, „melyet a türkök megsemmisítettek, s amelyen előbb Szvatopluk uralkodott”. (129-130.)

2.8. Morávia „félelmetes” fejedelme, Szvatopluk a halála előtt három fia között osztotta fel országát. Ezek egyévi békekesség után háborút kezdtek egymással. Aztán a türkök „tönkre tették őket”, elfoglalták országukat, „amelyben most is laknak”. (133-134.)

Nyugati kútfők

3. Az egykorú *Salzburgi évkönyv* szerint 881-ben a frankok csatát vívtak a magyarokkal egy Wenia nevű helyen. (209.) Egy 862. évi támadást nem számítva ez az első nyugati híradás a magyarokról. Mivel Szvatopluk már ekkoriban is a frankok ellenfele volt, a magyarok feltehetően az ő segítőiként jelentek meg frank földön.

4. A német területen írt *Fuldai Évkönyv* különleges értéke, hogy az eseményekkel egykorú (901-gyel be is fejeződik) és jól tájékozott.

4.1. Arnulf frank király 892. júliusban megtámadta Szvatoplukot, és a „hozzá csatlakozó magyarokkal együtt” Moráviát pusztította. (189.)

4.2. Ez év szeptemberében követeket küldött Vladimir bolgár fejedelemhez „a régi béke megújítása végett”, és azzal a kéréssel, hogy a morváknak ne engedélyezzék só vásárlását. (189.)

Általános vélemény szerint ez a passzus az erdélyi sóbányákra vonatkozik, és azt implikálja, hogy Erdély - vagy legalábbis a tartomány nagyobb, déli része - a mondott időben bolgár kézen volt. (Ezt a feltevést régészeti leletek is alátámasztják.)

4.3. Szvatopluk „ármányai miatt” a követek „szárazföldön nem mehettek”, és a Kulpán, az Odrán és a Száván hajózva - a mai Horvátország felől - jutottak el Bulgáriába, ahonnan [893] májusban tértek vissza. (189.)

4.4. A 894. évhez: Szvatopluk „szerencsétlenül bevégezte életét”. (189.)

4.5. Folytatólag: „A magyaroknak nevezett avarok ebben az időben a Dunán túl kóborolva sok szörnyűséget követtek el. Ugyanis férfiakat és idős nőket mind egy szálra legyilkolva, a fiatal nőket kéjvágyuk kielégítésére barmokként magukkal hurcolva egész Pannóniát teljesen kiirtva elpusztították.”

4.6. Folytatólag: „Ős tájékán a bajorok és a morvák békét kötöttek.” (189-190.)

4.7. Folytatólag: „Leó görög császár követe ajándékokkal [Arnulf] királyhoz jött Regensburgba.” (190.)

4.8. A 895. évhez: az avarok megtámadták a bolgárokat, de azok „megelőzve” őket, seregük nagy részét megsemmisítették”. (190.)

4.9. A 896. évhez: „A görögök békét [értsd: szövetséget] kötöttek” a magyarokkal. (190.)

4.10. Emiatt a bolgárok megtámadták a görögöket, és Konstantinápolyig üldözték őket. (190.)

4.11. A görögök segítségül hívták a magyarokat, akik a Dunán átkelve kétszer is legyőzték a bolgárokat. (190-191.)

4.12. A bolgárok erőt gyűjtve szembefordultak a magyarokkal, és nagy veszteségek árán súlyos vereséget mértek rájuk. (191.)

4.13. Arnulf Regensburgban szívesen fogadta Leó császár követét, Lázár püspököt. (191.)

A szakemberek eléggé általános véleménye, hogy a 4.9–4.12 adatok 4.8-hoz képest nem további eseményekről számolnak be, hanem az első tudósítás bővebb kifejtését nyújtják. Kézenfekvő feltételezés, hogy a részletesebb híreket a korábbi bolgár–magyar összecsapásokról a 896-ban érkezett bizánci követ hozta (vö. 4.13.).

5. *Theotmar salzburgi érsek levele* 900 tavaszán IX. János pápához. A magyarok épp ekkor fejezték be 899. őszi itáliai hadjáratukat, amely bevezette a kalandozások korát. Az érsek ezzel kapcsolatban a morva papok ama vádjá ellen próbál védekezni, hogy ebben ő maga és a frankok isvétkesek.

5.1. Rágalom – írja –, hogy a magyarokkal „kutyára és farkasra... esküt tettünk és békét kötöttünk, valamint pénzt adtunk nekik, hogy Itáliába menjenek”. Csak „értéktelen pénzt” és egyszerű lenruhákat kaptak, hogy „üldözésüktől nyugtot szerezhessünk”. (185–186.)

5.2. A morvák viszont „azt a bűnt, amit hamisan ránk fogtak... sok éven át elkövették”. Ők voltak azok, akik rászabadították a magyarokat „a mi keresztényeinkre”, és egész Pannóniát úgy elpusztították, hogy egyetlen templom sem található benne. (186.)

6. *Regino prümi apát* 908-ban elkészült krónikája ugyanúgy egykorú forrás, mint a *Fuldai Évkönyv*. Látszólag a szerkezete is hasonló, vagyis évek szerint tagolódik, de – mint látni fogjuk – ez nem veendő komolyan.

6.1. A 889. évnél: a magyarok eddig ismeretlen, „minden fenevadnál kegyetlenebb” népe „előjött a szkíta területekről” és a Don környéki mocsarokból (195.), ahonnan a velük szomszédos besenyők ütköztek el őket (197.). Regino a továbbiakban részletesen ismerteti a magyarok nomád életmódját, de ez nem tartozik tárgyunkhoz.

6.2. Ennek kapcsán olvassuk, még mindig ugyanannál az évnél: a magyarok „először a pannónok és az avarok pusztaín kőboroltak”, majd ismételt támadásokat vezettek a karantánok, morvák és bolgárok határterületeire. (198.) Kegyetlenségük folytán az itáliai királyság legnagyobb része is elpusztult. (199.)

Az utolsó mondat kétségtelenül a magyarok 899. évi itáliai hadjáratára vonatkozik. Ezért bizonyos, hogy az előtte elmondottakat sem szabad 889-re kelteznünk. A 889-es évszámnak nincs kronológiai jelentősége. Regino valamely, általunk ismeretlen okból ennél az évnél jegyezte fel mindazt, amit a magyarok 900 előtti viselt dolgairól el kívánt mondani. Az általa említett besenyő támadás is nyilván ugyanaz, amelyről más források a 895 körüli események kapcsán adnak hírt.

6.3. A 894-ben meghalt Svatopluk, a morva szlávok uralkodója. Országát fiai csak rövid ideig kormányozták, mert a magyarok mindent földig romboltak. (199.)

7. *Liudprand cremonai püspök*, I. Ottó császár diplomatája 960 körül írta *Antapodosis* című történelmi mű-

vét, amelyben a 888 óta eltelt idő eseményeit beszéli el.

7.1. Arnulf – mint írja – nem volt képes legyőzni Svatoplukot, ezért a magyarokat hívta ellene segítségül. Miután legyőzte őket, békésen uralkodott.

7.2. Arnulf halála [889. december] fordulópont volt a magyarok számára, „mindenféle kincs nélkül és csesebb volt”. (214.) Halála után ugyanis „maguknak követelték a morvák a népét, amelyet Arnulf az ő vitézségük segítségével vert le”. (214.)

7.3. Arnulf megbocsáthatatlan bűne, hogy halála után a magyarok rászabadultak „a többi déli és nyugati népre”, vagyis Európára. Liudprandnak nincs kétsége afelől, hogy a több évtizedes magyar kalandozásokat végső fokon Arnulf „uralomvágya” idézte elő. (212–213.)

Aventinus *Évkönyvét*, amely a 16. század elején készült, nem vesszük figyelembe. Némely adata igen érdekes volna, mert máshonnan nem ismert. Ám azt nem tudjuk eldönteni, hogy ezek mára elveszett egykorú történelmi művekből származnak-e, avagy a szerző fantáziájából.

8. A honfoglalás egyetlen érdemi hazai kútfője az a 14. századi krónikaszerkesztmény, amelynek ismeretebb változatát a *Képes Krónika* tartalmazza. Adatai egy sokkal korábbi, feltehetően 11. századi krónikából származnak.

8.1. A hagyomány szerint a magyarok először Erdélyt szállták meg, és „bizonyos ideig ott maradtak” (358.), illetve „megpihentek” (359.).

8.2. Erdélyben választották meg hét kapitányukat, akik közül a [leg]hatalmasabb Árpád volt. (359.)

8.3. „Ennek apját, Álmost Erdély országban megölték, mert nem mehetett be Pannóniába.” (359.)

8.4. Következik a közismert fehér-ló-monda elbeszélése. Észert a magyarok követek útján megajándékozták a tartomány fejedelmét, Svatoplukot egy felszerszámozott fehér lóval, ő pedig kérésükre földet, fűvet és vizet adott nekik, „amennyit csak akarnak”. A magyarok azonban újabb követeket küldve értésre adták, hogy az ajándék cseréje adásvételként értendő: Svatopluk jelképesen nekik adta egész országot, ezért távoznia kell onnan.

A monda értelmezéséhez kulcsfontosságú Fehér Géza nevezetes sejtése, amely szerint a követváltás és ajándékcseré motívumai egy hajdani, pogánymódra kötött magyar–morva szövetség emlékét őrzik.

8.5. Svatopluk – miután nem volt hajlandó engedelmessé válni és a magyarok csatában legyőzték – menekülés közben a Dunába fúlt. Így jutottak a magyarok Pannónia birtokába. (361–362.)

Anonymusnak a 13. század elején írt *Gesta Hungarorum*a honfoglalás részletes történetét tartalmazza. Ebben azonban egyetlen olyan elem sincs, amelyet más forrásból is ismernénk. (Még a fehér-ló-monda is hiányzik, s Svatoplukot sem említi.) Ezért jó okunk van azt hinni, hogy a történetet Anonymus találta

ki, és munkája nem használható forrásként a honfoglalás lefolyására nézve.

A fenti negyven állításban bennefoglaltatik mindaz ami információként rendelkezésünkre áll. Ennél természetesen jóval több állítást is meg lehetett volna fogalmazni, ha tovább bontjuk az egyes pontokat, de célunknak ennyi is megfelel, mert csak a lényeges kérdéseknek kell figyelmet szentelnünk.

A feladat: az állításokat úgy egybeszerkeszteni, hogy

1. összefüggő történet kerekedjék ki belőlük,
2. minél kevesebb állítás kerüljön szembe egymással,
3. minél több állítást használjunk fel,
4. és minden olyan állítást felhasználjunk, amely egynél több forrásban megtalálható.

Egyet nem szabad elfelejtenünk: az események menetéről minden szempontból egyik forrásunk sem tájékoztat. Mint hangsúlyoztam, nem ismerjük a történet bolgár és morva nézőpontját. A rejtvényen ezért lyukak tátonganak, melyeket nekünk kell betömnünk valamilyen kombinációval, persze olyannal, amelyik előreviszi a megfejtés dolgát, ugyanakkor nem kerül ellentétbe egyetlen állítással sem.

Legelőször tekintsük át a honfoglalást közvetlenül megelőző politikai viszonyokat. A magyarokat ekkor még az Etelközben találjuk, azaz a mai Románia területén. A bolgár birodalomtól, amely Erdélyt is magába foglalta, délen a Duna, északon és nyugat felől a Kárpátok választották el őket. A Kárpát-Medence területén a bolgárok, morvák és frankok osztoztak. A Maros–Tisza–Duna köze a bolgároké lehetett, mert Erdélyt másképp nem ellenőrizhették volna. A Dunántúl, vagy legalábbis annak nyugati fele Nagy Károly óta a frankok országához tartozott. Köztük és a bolgárok között, az Alföldön Svatopluk birodalma terült el. Óvé lehetett a Kárpát-medence tekintélyes része, hiszen később mindenki úgy emlékezett, hogy a magyarok az ő legyőzésével jutottak új lakóhelyük birtokába, és országuk az egykori Morávia helyén terült el. (2.2., 2.7., 2.8., 8.5.)

Fontos észrevennünk, hogy közvetlenül a honfoglalás előtt, 892 és 894 között a térség szövetségi rendszere átalakult. A több évtizedes frank–morva szembenállás megmaradt, de a morvakkal szemben Arnulf 892-ben még Bulgáriával állt szövetségben. (4.2., 4.3.) A változás összefüggésbe hozható a 893. évi bolgár trónváltással: a frankbarát Vladimirt Simeon váltotta fel, aki hamarosan – vagy azonnal – megtámadta Bizáncot (1.1., 4.10.). Tudjuk, hogy nagyjából ugyanekkor egy frank–morva háború is kitört:

894 őszén ugyanis a felek békekötéséről értesülünk. (4.6.) A frank–bizánci szövetséggel tehát egy – forrásainkban nem adatolt – bolgár–morva szövetség állt szemben, és a jelek szerint ők voltak a támadó fél. Felvetődik a lehetőség, a 894-ben kialakuló bizánci–frank együttműködést épp ellenfelek támadása idézte elő.

Melyik féllel voltak szövetségben a magyarok?

Bizáncot illetően egyértelmű forrásaink tudósítása: Leó császár a bolgárok ellen a magyarokat hívta segítségül (1.2., 2.3., 4.9., 4.11.). Ugyanilyen egyértelmű azonban a magyarok helye a frank–morva konfliktusban is. Arnulfot már 892-ben magyar csapatok segítették Svatopluk ellen (4.1.), és egyetlen forrásunk sem állítja, hogy baráti viszonyuk ettől fogva megváltozott volna. Ellenkezőleg, tudjuk, hogy Arnulf a magyarokkal szövetségben diadalmaskodott Svatopluk felett, és azután békésen uralkodott haláláig. (7.1.) A morvák szerint a frankok pogány módra „kutyára és farkasra” tettek esküt a magyaroknak, és a szövetség tényét közvetve Theotmar is kénytelen volt elismerni. (5.1.) 899-ben csakugyan Arnulf hívására vonultak magyar hadak Itáliába ellenfele, Berengár király ellen, és a frank–magyar viszony csak Arnulf halálával, 900 elején fordult ellenségesre. (7.2.) Közvetve a frank–magyar szövetség mellett szólnak ezenkívül mindama híreink, amelyek a magyarok és morvák ellenséges viszonyáról számolnak be. (8.5., vö. 2.7., 2.8.) A frank–bizánci szövetségből amúgy is természetesen következett, hogy Arnulf jó viszonyt tartson Bizánc szövetségeseivel. Megállapíthatjuk tehát, hogy a háborúba a magyarok Bizánc és a frankok oldalán, a bolgárok és a morvák ellenfeleiként kapcsolódtak be.

Bulgária megtámadására előbb került sor, mint a morva háborúra. Erre Erdély sorsából következtethetünk. Krónikáink szerint Erdély elfoglalása megelőzte a Svatopluk elleni háborút. Álmost, aki a morvák elleni háborúban már nem vett részt, Erdélyben „ölték meg” (8.3.), és fiát, Árpádot ott választották fejedelemmé (8.2.). Mivel Erdély 892-ben még bolgár kézen volt (4.2.), meghódításának a bolgár háború során kellett bekövetkeznie. Alkalmassint 893-ban, mert a következő évben már a Svatopluk elleni invázióra került sor. Míg Erdély elfoglalására csak következtetni tudunk, a Balkánon folyó harcok ismeretek. Kezdetben itt is a magyarok arattak győzelmet. (1.3., 2.3., 4.11.)

A morvák elleni, elsőprő erejű támadást, amelyet Árpád vezetett (2.2.), s amely 894-ben kezdődött, a *Fuldai Évkönyv* vázolja. Színtere – Nyugatról nézve – a „Dunán túli” terület volt, azaz Morávia (4.5.). Svatopluk a harcok folyamán életét veszítette (8.5.), de a háború ezzel nem ért véget, mert fiai egy ideig még ellenálltak (2.8., 6.3.). Morávia legnagyobb részét azonban a magyarok foglalták el (2.2., 2.7., 2.8., 8.5.), és a Kárpát-medence nagyobbik, keleti fele ezzel végleg magyar uralom alá került. (A frank ura-

lom alatt álló nyugati rész bekebelezésére csak a szövetséges Arnulf halála után, 900-ban került sor.) Az új haza lett 899-től kezdve a Nyugat elleni inváziók kiindulópontja, ezért később nem ok nélkül rótták fel Arnulfnak, hogy magyarjait ő szabadította rá Európára. (7.3.)

Az Etelköz elhagyása és az ott lakó magyarok beköltözése egyidejű, de külön esemény volt, amely a bolgár ellentámadással függött össze. Mialatt a magyar seregek zöme távol volt (2.5.), vagyis a morvák ellen harcolt, a császár különbékét kötött (1.4., 2.4.), ezután a bolgárok kerekedtek felül (1.5.). Simeon végül segítségül hívta a besenyőket (2.24.), akik a bolgárokkal együtt (4.12.) súlyos vereséget mértek az otthon maradt magyarokra, és kiűzték őket addigi szálláshelyükről (2.1., 2.5., 6.1.). Ez 895 folyamán történhetett, mert Nyugaton ekkor értesültek a magyarok vereségéről. (4.8.)

Az etelközi magyarok fejvesztve menekültek a hegyeken túlra, a nem régiben meghódított Moráviába. A nép zöme minden bizonnyal ekkor költözött az új hazába, ezért a bizánciak később okkal látták a magyar honfoglalást a besenyő támadás következményének. (2.1., 2.6.) A magyarok emlékezetében azonban – éppily érthetően – a honfoglalás nem a meneküléshez, hanem Svatopluk országának meghódításához kapcsolódott. (8.5.)

A fehérló-monda ebben a kontextusban kapja meg valódi értelmét. Mert a monda nem véletlenül keletkezett. Kínos emlék kellett szublimálni: a morvák elárulásának emlékét.

Az Arnulffal kötött szövetség új fejlemény volt. Addig a magyarok sok éven át Svatopluk szövetségesei voltak, és velük együtt dúlták a frankok földjét. (5.2.) Ezt mutatja a frankok elleni magyar támadás 881-ben (3.), és erre a közismert tényre utaltak a frank papok, amikor 900-ban a morvák vádjai ellen védekeztek. (5.2.) A fehérló-monda azt sejteti, hogy a magyarok pogány szokás szerinti esküt tettek a morvákra (8.4.), ugyanúgy, ahogyan később a frankokkal szerződtek (5.1.). Igaz, 892-ben már harcoltak magyar csapatok Arnulf oldalán (4.1), de ez a jelek

szerint még nem vonta maga után a fejedelem és az egész törzsszövetség átpártolását.

Amikor tehát Arnulf segítségül fordult hozzájuk, a magyarok kényelmetlen helyzetbe kerültek. Bölcs Leó császár ugyan azt írta róluk, hogy „semmibe veszik az esküt, és szerződéseket sem tartanak meg” (105.), ám ez nem volt igaz. Amihez saját törvényeik szerint esküdtek meg, ahhoz aggodalmasan tartották magukat. (Ismert példa a 924-ben I. Henrik királlyal kötött béke.) Egyáltalán nem volt magától értetődő, hogy a morva barátságot felrúgva egyszerűen az ellenséghez pártoljanak. A frank ajánlat viszont csábító lehetett, talán azért, mert Arnulf Svatopluk országát ajánlotta fel „sikerdíjúl”.

A megoldás – mint a krónikából kitűnik – az addigi fejedelem, Álmos eltávolítása volt. Ő kötötte meg egykor a morva szövetséget, ő volt felelős érte személyében, ő tehát „nem mehetett be Pannóniába”. Ahhoz, hogy új szövetségről egyáltalán szó lehessen, Álmost fel kellett áldozni. (8.3.) Megölték tehát (ahogyan szomszédaik, a kazárok is tették az alkalmatlan ná vált fejedelemmel), és a Svatopluk elleni háborút már a fia, Árpád vezényelte le.

Azt, hogy maga a fejedelem kövessen el bűnt, ezáltal sikerült elkerülni; azt azonban nem, hogy a kollektív tudatban a pálfordulás kínos emléket ébreszsen. Így keletkezett utóbb a monda, amely arról szólt, hogy a magyarok ártatlanok, és Svatopluk ön-maga okozta saját vesztét. Nem Arnulf ajánlotta fel a magyaroknak a morvák országát, hanem maga Svatopluk, ha tudtán kívül is. A fehér ló történetében tehát két esemény olvadt egybe (aminek a kétszeri követjárás felel meg): a morva–magyar szövetség megkötése és annak felbontása.

A kirakódsi fent vázolt megoldása természetesen csak egyike a lehetségeseknek. Úgy látom, jobban ki-elégíti a kitűzött feltételeket, mint bármelyik azok közül, amelyek forgalomban vannak. Minden érdeemi információt magába foglal, és nem ellentétes egyetlen olyan adattal sem, amelyet több más hírforrás támogat. Igazodik a magyar hagyományhoz, emellett olyan adatra – Álmos megölésére – nyújt ésszerű magyarázatot, amely eddig értelmezhetetlennek bizonyult. Mindamelllett nem kizárt, hogy egy tehetségesebb rejtvényfejtőnek sikerül egyszer a fenti megoldásnál jobbat találnia.

J E G Y Z E T E K

1. Beszélgetés 2000-ben Engel Pál történésszel. 2000, MCMXCVIII, december, 6.
2. Az események két legfontosabb összegzése Györfy György (Magyarország története tíz kötetben, 1. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1984, 584–605) és Kristó Gyuláé (Magyarország története, 895–1301. Budapest, Osiris, 1998, 48–55; részletesebben uő: *Hungarian History in the Nineteenth Century*. Szeged, 1996, 175–203.). Felfogásuk több ponton eltér egymástól, a legjobban Morávia kiterjesztését illetően. (Svatopluk országa Györf-

fy szerint a Garamtól nyugatra terült el, Kristó szerint jóval nagyobb területen.) Abban azonban megegyeznek, hogy egyikük sem fogadja el a magyar hagyományt a honfoglalók és Svatopluk harcáról. Ellenkezőleg, a magyarokat mindketten Svatopluk szövetségeseinek tartják. Ebből természetesen az események olyan rekonstrukciója következik, amely lényegesen eltér az enyémtől.

3. *A honfoglalás korának írott forrásai*. Szerk.: Kristó Gyula. Szeged, 1995.